

**СПЕЦИФІКА ДЕРЖАВНОГО ТА РИНКОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ**

Новіков О.Є., к.е.н., докторант

Миколаївський державний аграрний університет

Визначено раціональні межі втручання держави в національну економіку країни, розроблено класифікацію елементів державного та ринкового регулювання економіки. Здійснено порівняльну характеристику вітчизняної та зарубіжної практики державного регулювання.

Rational limits of state intervention in national economies, the classification of elements of the state and the market economy. The variant of the practice of domestic and foreign government regulation.

Постановка проблеми. Пріоритетна роль ринкового механізму у „нових” моделях економіки, які є не „суто” ринковими, а ринкового типу, не виключає значні обсяги економічної діяльності держави. У зв’язку з цим, доречно ставити питання щодо розподілу економічних функцій між державою і ринком. Як і більшість теоретичних питань з економіки, проблема раціонального співвідношення в ній ринку і держави залишається дискусійною, тобто не розроблена її єдина теоретико-методологічна база. На практиці це питання також вирішується по-різному, тобто співвідношення між регулюючою дією механізмів ринку і держави має національну специфіку. Разом з тим, питання раціонального співвідношення ринку і держави у широкому розумінні цього поняття і більш вузькому – як ринкове і державне регулювання економіки – можна вирішити концептуально.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми регулювання національної економіки знайшли своє відображення у наукових працях багатьох видатних вчених економістів, таких як: А.П. Гайдучий, В.П. Завгородній, О.В. Лишиленко, А.П. Макаренко, О.В. Олійник, П.Т. Саблук, В.Я. Трегобчук, Л.В. Чижевська та ін.

Постановка завдання. Проте питанням забезпечення якісного удосконалення державного і ринкового регулювання вітчизняної економіки, органічно пов’язаним з раціональною концентрацією та спеціалізацією виробництва, було приділено недостатньо уваги.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питання про раціональні межі втручання держави в економіку можна визначити в такому положенні: держава має пом’якшувати негативні наслідки дії ринкового механізму, а при нагоді – їх усувати [1, с. 6-8]. Першочергове значення нині має соціально – орієнтована економічна політика держави. Соціально орієнтована ринкова економіка, яка є частиною такої політики, представляє собою модель соціально-економічного розвитку, що передбачає переважання приватної власності та ринку в процесі їх поєднання з державною власністю і державним регулюванням та систему соціального захисту населення.

Соціальна ринкова економіка передбачає регулюючу роль ринку. Вона ґрунтується на приватній власності, правових гарантіях, дієвій системі дер-

жавного управління, впровадженні економічних стимулів, наявності контролюючих органів. У цих межах кожна країна може розвиватися згідно зі своїми традиціями. Ринкова економіка автоматично не забезпечує добробуту та не вберігає від помилок. Вона вимагає напруженої праці, гнучкості, нових ідей, постійного порівняння досягнутого рівня продуктивності праці у своїй країні з іншими.

При цьому держава слідкує за дотриманням правил гри учасниками ринкових відносин та створює відповідні умови для нормального економічного життя. В економічній системі особливим захистом і гарантіями повинні користуватись ті, хто втратив або має обмежену працездатність. Тому виникає потреба поєднання двох складових ринкової економіки – вільного ринку та відповідальності держави. Це характерне для концепції соціальної ринкової економіки.

Прикладом її реалізації є Німеччина, в якій економічна політика була розширена внаслідок запровадження глобального регулювання. Так звана політика господарського порядку була доповнена концепцією політики впливу держави на господарські та соціальні процеси. Ще більший регулюючий вплив держави на соціальну політику спостерігається у Швеції, де 30-35 % валового внутрішнього продукту спрямовується на соціальні потреби.

Головною метою економічної політики в умовах соціального ринкового господарства є забезпечення стабільності рівня цін, високої зайнятості та зовнішньоекономічної рівноваги при постійному економічному зростанні.

Принципово нова система соціальних відносин, які формуються в Україні, повинна бути адекватно відтворена в соціальній політиці держави. Процес здійснення активної соціальної політики спрямований на формування нової якості соціального буття, на підвищення індексу людського розвитку.

Крім того, держава бере на себе ті соціально-економічні функції, які взагалі неможливо організувати на ринкових принципах. Всі інші регулятивні функції відносно національної економіки є прерогативою ринку. Важливими функціями держави є „захист” конкуренції і довілля.

У цілому ж, економічна діяльність держави – це свідоме регулювання виробництва, встановлювана і постійно підтримувана її збалансованість щодо суспільних потреб. Таке регулювання економіки потребує чимало витрат на утримання працівників апарату державних органів. Вони можуть бути більшими, ніж втрати від спонтанного ринкового регулювання. Тобто як ринковий, так і державний механізм не можуть всюди діяти ефективно: обидва регулятори економіки не безмежні у своїх можливостях [2].

За наявності в сучасній економічній системі багатьох ринків (робочої сили, капіталів, товарів, цінних паперів та ін.), що розвиваються як за спільними для всієї системи об'єктивними законами, так і за законами, властивими лише окремим ринкам, виникає проблема досягнення рівноваги в масштабі всієї національної економіки. Вона ускладнюється тим, що у ХХ - на початку ХХІ ст., на відміну від трьох попередніх століть, у процесі встановлення рівноваги національного ринку активну участь бере сучасна держава. При цьому вона виконує важливі соціально-економічні функції, використовує ком-

плекс економічних, правових і адміністративних важелів для врівноваження національного ринку.

Сутність і структура механізму регулювання економіки. Основними елементами механізму регулювання капіталістичного господарства, а, отже, збалансованості національного ринку за сучасного капіталізму, є:

1. Ринкове регулювання, яке здійснюється за допомогою механізму конкуренції, динаміки ринкових цін, стихійного вирівнювання попиту і пропозиції тощо. Таке регулювання обмежене переважно немонополізованим сектором економіки, в якому на початку ХХІ ст. налічується понад 98 % усіх підприємств (у США їх понад 25,4 млн.), які виробляють майже 40 % ВВП, на них зайнята більша частина найманих працівників;

2. Корпоративна (а в її межах монополістична або олігополістична) планомірність. Гігантські багатогалузеві концерни за допомогою комп'ютерних систем, маркетингу вивчають масовий попит (його структуру, динаміку), формують його. Тому виробництво товарів концернами зорієнтоване на відомий ринок на основі попередніх погоджень щодо номенклатури продукції, її кількості й якості. У наш час на світовий ринок за попередніми домовленостями між виробниками та споживачами надходить до 70 % усіх товарів, основну масу яких виробляють гігантські монополістичні об'єднання;

3. Державне регулювання як комплекс основних форм і методів цілеспрямованого впливу державних установ і організацій на розвиток продуктивних сил, техніко-економічних, організаційно-економічних та розширеного відтворення відносин економічної власності для стабілізації економічного способу виробництва та його пристосування до умов, що змінюються [1, с. 10-12].

Ядром господарського механізму на сучасному етапі розвитку суспільства є державне регулювання економіки. Державне регулювання здійснюється передусім через здійснення антициклічної, регіональної, інвестиційної, амортизаційної, структурної, грошово-кредитної, фінансово-бюджетної, антиінфляційної, валютної, митної, цінової, соціальної, екологічної та інших форм економічної політики.

Між елементами механізму регулювання сучасного капіталізму відбувається взаємодія, взаємопроникнення. Це означає, наприклад, що механізм ринкового регулювання певною мірою доповнює державне регулювання, а воно, у свою чергу, частково поширюється і на немонополізований сектор економіки. Так, через контрактну систему підприємства немонополізованого сектора економіки втягнуті в орбіту державної планомірності.

Найважливішою ланкою такої планомірності є планування у межах гігантських транснаціональних корпорацій (ТНК). Ядро їх діяльності – внутріфірмові операції, на які нині припадає 40 % експорту та імпорту США.

Найважливішими напрямками державного економічного регулювання народного господарства, а, отже й встановлення рівноваги національного ринку, є:

1) регулювання системи продуктивних сил загалом, у тому числі кожного з її елементів (засобів праці, науки та ін.);

2) регулювання відносин економічної власності, в тому числі її окремих форм (акціонерної, державної та ін.);

3) регулювання техніко-економічних відносин, зокрема процесу концентрації виробництва, його спеціалізації тощо;

4) регулювання організаційно-економічних відносин і передусім маркетингу.

Для державного і ринкового механізмів регулювання економіки притаманні позитивні й негативні риси. І якщо між ними розподілити сфери впливу та регулювання таким чином, щоб держава виконувала лише ті функції, які ринок виконує з більшими втратами і менш ефективно, то про протиставлення цих механізмів не може бути мови. Адже державу і ринок поєднує те, що вони є регуляторами економіки, а тому мета в них одна, один і той самий результат – досягнення збалансованості, рівноваги у співвідношенні попиту і пропозиції товарів за обсягом, структурою і якістю. Саме це зумовило одночасне не тільки співіснування державного і ринкового регулювання, а й доповнення, взаємодію і взаємозамінення один одного, створення двомеханізованої моделі регулювання економіки.

Висновки. Усе більше науковців країн Заходу почали визнавати, що держава і приватний сектор тісно взаємопов'язані. Держава повинна виступати доповненням до ринку, виконуючи те, що сприяє покращанню їхнього функціонування, і виправляючи ринкові „провали” [2]. У ряді випадків держава виконувала роль ефективного каталізатора. Наприклад, прийняті нею рішення допомогли вирішити проблеми дефіциту соціальних нововведень. Але після того, як функція каталізатора державою була виконана, вона має відійти в тінь.

Відносно України питання пошуку оптимуму ринкового і державного регулювання економіки має особливу актуальність. Вона зумовлена тим, що тут ще не сформувалася у повній мірі ринкова економіка, а державному регулюванню економіки притаманні (порівняно з країнами Заходу) значні „провали” і особливо такі ознаки як недостатня професійність державних менеджерів, їх корумпованість, політична заангажованість, нетривалі терміни виконання службових обов'язків тощо [3, с. 25]. Порівняно низький рівень науковості і менеджменту. Відповідно провали як менеджменту підприємств, так і державного регулювання економіки в Україні істотно вагоміші, про що свідчать такі факти, як низька ефективність, нестабільність і соціалізованість (низький рівень добробуту абсолютної більшості населення, недопустимий соціальний диспаритет в його доходах і багатстві) національної економіки. Зрештою, є всі підстави стверджувати про низьку ефективність регуляторної дії обох механізмів державного регулювання економіки і менеджменту підприємств.

Література.

1. Гайдуцький А.П. Аграрна реформа і нові можливості для залучення іноземних інвестицій / А.П.Гайдуцький // Економіка АПК. – 2006. – № 8. – С. 3-12.

2. Державне регулювання економіки : [навч. посіб.] / С.М. Чистов, А.Є. Никифоров, Т.Ф. Куценко та ін. – [Вид. 2-ге, допрац. і доповн]. – К.: КНЕУ, 2004. – 440 с.

3. Макаренко А.П. Важливі аспекти державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників/ А.П. Макаренко // Бізнес-навігатор. – 2007. –№ 2 (12). – С. 25-28.